

Syrië, Irak en de aanpak van ISIS

Nikolaos van Dam

Discussie georganiseerd door de Atlantische Commissie

Nieuwspoort, 8 december 2014

Moderator: Robert van de Roer

Het onderwerp van vandaag hoe ISIS moet worden aangepakt is behoorlijk controversieel, vooral waar het gaat om eventuele samenwerking met het regime van president Bashar al-Asad.

Irak

Hoe is het toch mogelijk geweest dat ISIS zo snel grote stukken van Irak kon veroveren? De reden daarvoor is terug te voeren op de bezetting van Irak door de Verenigde Staten in 2003 en het ten val brengen van president Saddam Hussein. Het Iraakse leger werd door toedoen van de Verenigde Staten grotendeels ontmanteld en tegelijkertijd werd een rigoureuze de-Ba'thificeringscampagne doorgevoerd. Dit had een ernstige verzwakking tot gevolg van de Iraakse strijdkrachten en van het overheidsapparaat. De resultaten daarvan zijn nog steeds duidelijk zichtbaar. Door de invoering van een semi-sektarisch systeem door de Amerikanen werd het Sunnitische bevolkingsdeel benadeeld en werden velen gediscrimineerd door het nieuwe Iraakse bewind waarin Shi'itische politici en Shi'itische milities het voor het zeggen kregen. Door dit alles kon ISIS het Iraakse leger betrekkelijk gemakkelijk onder de voet lopen en kreeg ISIS de gedoogsteun van een substantieel deel van de onderdrukte Sunnitische bevolking, waaronder vele oud-Ba'thisten. Niet dat ISIS veel sympathie genoot onder de Sunnieten in Irak, maar er was sprake van een gezamenlijke vijandschap jegens het regime in Bagdad.

Onder president Saddam Hussein had al-Qa'ida geen schijn van kans, maar na zijn val kreeg deze terreurorganisatie voor het eerst vaste voet aan de grond in Irak en wel op grote schaal. En ISIS kwam hier later uit voort.

Elf jaar na de Amerikaanse bezetting van Irak is er nog steeds sprake van veel extreem geweld, zijn er nog steeds vele dodelijke aanslagen en is het nog steeds erbarmelijk slecht gesteld met allerlei elementaire voorzieningen. Ook de positie van de vrouwen in Irak is aanmerkelijk verslechterd. Van een *success story* kunnen we dus geenszins spreken, maar eerder van een rampzalige ontwikkeling.

Alleen de Koerden in noord-Irak zijn er duidelijk beter op geworden.

Vanuit het Westen wordt het door Shi'ieten gedomineerde bewind in Irak veel positiever beoordeeld dan het door Alawieten overheerste bewind in Syrië, dit ondanks het feit dat in Irak net zo goed sprake is van een bloedige terreur. In Irak zijn het vooral de Shi'itische milities die een deel van de Sunnitische bevolking terroriseren. Het aantal dodelijke slachtoffers per jaar in Irak verschilt daarbij niet veel van dat in Syrië. De positievere benadering van Irak is te danken aan het feit dat het gaat om een regime dat door het Westen in het zadel is geholpen. En dat is in Syrië zeker niet het geval, althans niet bij het huidige Ba'thregime. Ik zal hier niet nader ingaan op het feit dat de eerste democratisch gekozen Syrische regering ten val is gebracht door een militaire staatsgreep die was geïnstigeerd door de Verenigde Staten.

Syrië.

V.w.b. Syrië is sprake geweest van een Westers beleid dat je zou kunnen omschrijven als steeds "*te weinig te laat*". En datzelfde dreigt zich nu te herhalen bij de aanpak van ISIS.

Om dat te illustreren wil ik een paar stappen de revue laten passeren die het Westen ondernomen heeft sinds het begin van de Syrische revolutie in maart 2011 en later tijdens de bloedige oorlog. Of maatregelen waartoe door Westerse politici werd opgeroepen, en die vervolgens niet werden geïmplementeerd.

1. Allereerst zijn door het Westen *sancties* ingesteld om het Syrische regime onder druk te zetten, maar deze hebben - zoals kon worden voorspeld - niet het beoogde politieke doel bereikt, namelijk om president al-Asad tot politieke hervormingen te bewegen en later om hem te bewegen tot aftreden.

2. De Westerse verklaringen dat *al-Asad zijn legitimiteit had verloren en dat hij zou moeten aftreden*, leidden er natuurlijk niet toe dat al-Asad dacht: ja, al die Westerse leiders hebben zoveel kritiek op mij en ze willen dat ik verdwijn, dus laat ik mijn positie als president van Syrië maar opgeven. Er was sprake van allerlei Westerse verklaringen met goede bedoelingen, misschien ook voor een deel bedoeld voor de interne politieke Bühne, maar ze waren volstrekt irreëel als het ging om de politieke realiteit in Syrië zelf.

3. Bij wijze van politiek drukmiddel en symbolisch gebaar werden *Westerse ambassadeurs uit Damascus teruggeroepen* en werden er ambassades gesloten, maar al-Asad heeft zich daar niets van

aangetrokken. De terugtrekking van onze diplomaten had echter wel tot gevolg dat de Westerse landen nu geen "ogen en oren" meer hadden in het door al-Asad beheerste deel van Syrië, waardoor zij de situatie ter plekke minder goed konden inschatten. Minstens zo belangrijk was dat het Westen de communicatiekanalen met Damascus afsloot, waarschijnlijk in de naïeve veronderstelling dat het regime van Bashar al-Asad toch wel snel zou vallen. Er was duidelijk sprake van een overdosis aan *wishful thinking*.

4. Er werd door Westerse politici herhaaldelijk opgeroepen tot het instellen van *no fly zones* over Syrië, naar analogie van de situatie in Irak onder president Saddam Hussein. Maar dat werd niet uitgevoerd, ook niet omdat zoiets oorlog zou betekenen met Syrië, een land dat over een redelijk luchtafweersysteem beschikt vanwege de oorlogssituatie met Israël.

5. Er werd door Westerse politici opgeroepen tot het openen van *humanitaire veiligheids corridors* of *bufferzones* met het doel de in zware nood verkerende Syriërs te helpen. Maar zulke zones werden uiteindelijk niet ingesteld. Het was immers praktisch onuitvoerbaar om toegang tot diep op het Syrische grondgebied af te dwingen zonder in regelrechte oorlog te komen met het regime.

6. Herhaaldelijk werd het idee geopperd dat het Westen *militair zou moeten interventiëren* in Syrië, maar hier werd van afgezien. En indien wel militair zou zijn geïntervenieerd was het zeer de vraag geweest of zo'n interventie wel zou hebben geleid tot een verbetering van de situatie, laat staan dat een democratisch systeem zou kunnen worden afgedwongen en vervolgens gehandhaafd. De Westerse landen hadden na de slechte ervaringen in Afghanistan, Irak en Libië ernstige bedenkingen gekregen tegen nieuwe militaire interventies. In de Veiligheidsraad werd weliswaar gesproken over een resolutie die militaire interventie mogelijk zou moeten maken, maar Rusland en China blokkeerden die. Maar zelfs al hadden Rusland en China een dergelijke resolutie niet geblokkeerd, dan nog denk ik dat er geen grootscheepse Westerse militaire interventie zou zijn gekomen, simpelweg omdat hier onvoldoende draagvlak voor was.

7. In augustus 2013 werden, naar algemeen wordt aangenomen, door het Syrische regime *chemische wapens* ingezet tegen de oppositie rond Damascus, met vele dodelijke slachtoffers tot gevolg. Daarmee werd duidelijk een internationale rode lijn overschreden die ook als zodanig was aangegeven door de Amerikaanse president. Er volgde echter geen

Westerse aanval op Syrië. In plaats daarvan werd in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk verzocht om een binnenlands-politieke goedkeuring voor een eventuele aanval, maar de machtiging daartoe werd niet gegeven. Wel werd een overeenkomst met Damascus gesloten ter ontmanteling van het Syrische chemische wapenpotentieel. Daarmee was de Westerse militaire dreiging tegen het Syrische Ba'thregime dus van de baan. En in de praktijk was de legitimiteit van Bashar al-Asad weer enigszins hersteld, zeker zo lang sprake was van de vernietiging van de Syrische chemische wapens, zoals was afgesproken.

8. Er werd vanuit het Westen herhaaldelijk *steun toegezegd aan de Syrische oppositie*, vooral aan de vreedzame oppositie en de gematigde seculair georiënteerde militaire oppositie, waaronder het Vrije Syrische Leger. Van militaire bewapening die de machtsbalans zou kunnen doen veranderen in het nadeel van het Syrische regime was echter geen sprake. In dit verband bestond de vrees dat eventueel door het Westen te leveren sophisticated wapens in verkeerde handen terecht zouden kunnen komen, waardoor die wapens uiteindelijk ook tegen het Westen zelf zouden kunnen worden ingezet, zoals bij de *mujahidin* in Afghanistan het geval is geweest. Latere ontwikkelingen wezen uit dat de Syrische militaire oppositie steeds radicaler Islamistisch werden en dat Westerse wapens inderdaad in handen vielen van radicale groepen zoals Jabhat al-Nusrah, het Islamitische Front en tenslotte ook ISIS, in zowel Syrië als Irak.

ISIS is inmiddels een grote bedreiging geworden in Syrië en Irak. In Europa en de Verenigde Staten is de belangstelling voor ISIS vooral aangewakkerd door mediaberichten over de gruwelijke onthoofdingen van Westerse staatsburgers en over de jihadi-strijders van Westerse origine die zich bij ISIS hebben aangesloten en een potentieel gevaar vormen wanneer zij zouden terugkeren. Daarmee is ISIS voor diverse landen ook een binnenlands-politiek probleem geworden. Verder is de aandacht gewekt door de gruwelijke terreurdaden van ISIS in de gebieden die zij hebben veroverd op minderheden zoals de Yazidi's en Christenen in Irak en tegen de bevolking als geheel, ook onder de Sunnieten en de regime-getrouwe Alawieten in Syrië. Ook diverse Koerdische posities dreigden onder de voet te worden gelopen.

Door de wreedheden van ISIS werd de aandacht duidelijk afgeleid van de gruwelijke misdaden die op hetzelfde moment werden begaan door het Syrische regime en die onverminderd doorgaan. Ook een deel van de extremistische Syrische oppositie maakt zich hieraan schuldig, zij het op kleinere schaal.

De dringende vraag is nu hoe ISIS doelmatig kan worden bestreden.

Het is duidelijk dat luchtaanvallen alleen voldoende zijn wanneer ook sprake is van effectieve grondtroepen. Het Iraakse leger is echter nog steeds te zwak om ISIS terug te dringen en te verslaan. Toch zal het Iraakse regeringsleger samen met de Iraakse Shi'itische milities en de Koerdische peshmerga bij dit alles een hoofdrol moeten vervullen, want andere coalitielanden zijn niet bereid om "boots on the ground" te leveren, behalve als het gaat om trainingen en adviseurs.

Terwijl de strijd tegen ISIS in Irak duidelijk wordt gecoördineerd tussen de regering in Bagdad en de geallieerden die de luchtaanvallen uitvoeren, is van een soortgelijke coordinatie in Syrië geen enkele sprake. De reden daarvoor is dat het Westen samenwerking met het al-Asad-regime volstrekt verwerpelijk acht gezien de misdaden en gewelddadigheden die dit regime gedurende de afgelopen jaren heeft gepleegd.

Het feit dat de Iraakse Shi'itische milities onder premier Nuri al-Maliki een deel van de Sunnitische bevolking evenzeer op bloedige wijze hebben geterroriseerd vormt duidelijk minder een probleem. De recente vervanging van Premier Nuri al-Maliki door premier Haydar al-'Abadi betekent nog niet dat het Iraakse leger en de Shi'itische milities nu plotseling een schone lei hebben, maar het lijkt een politieke verbetering en een stap op de goede weg.

De Amerikaanse plannen om de meer gematigde Syrische *militaire oppositie tegen ISIS te gaan trainen en verder te bewapenen* beloven niet veel goeds. Ten eerste gaat het allemaal veel te lang duren voordat eventuele resultaten kunnen worden geboekt, maar verder wordt de meer gematigde militaire oppositie steeds minder relevant, in vergelijking tot het groeiende belang van de meer extremistische islamistische organisaties. Vele leden van de gematigdere groepen zijn inmiddels overgelopen naar de extremere organisaties en de kans is groot dat er meer zullen volgen. Bovendien geven de gematigdere oppositiegroepen prioriteit aan het ten val brengen van het regime van al-Asad boven het verslaan van ISIS. Wat dit betreft krijgen de gematigdere oppositiegroepen geen enkele Westerse garantie dat de val van het al-Asad-regime het eerstvolgende doel zou zijn wanneer ISIS eenmaal met hun hulp zou zijn uitgeschakeld. Het Westen is daar niet duidelijk over, hetgeen in feite betekent dat momenteel niet is voorzien in een scenario voor het ten val brengen van het Syrische regime.

Het Westen wil graag dat landen uit de regio zelf de "*boots on the ground*" leveren voor de strijd tegen ISIS. Turkije stelt daarbij echter als

voorwaarde dat het doel dan óók moet zijn dat al-Asad ten val wordt gebracht en dat er een no fly zone komt boven noord-Syrië. De Verenigde Staten zijn het hier echter niet mee eens.

Turkije heeft de afgelopen jaren vele jihadi militairen en wapens doorgelaten richting Syrië, maar gaat daarvan nu waarschijnlijk de zure vruchten plukken, bijvoorbeeld door de gegroeide grensoverschrijdende samenwerking van de Koerdische organisaties in Irak, Turkije en Syrië. Turkije weet maar al te goed hoe de Turks-Syrische grens hermetisch kan worden afgesloten als het gaat om de Turks-Koerdische PKK, maar de bevoorrading van de anti-Asad-groepen, waaronder van ISIS, heeft daarentegen lange tijd vrijwel ongestoord vanuit Turkije voortgang kunnen vinden richting Syrië.

Vanuit de Arabische Golfstaten is financiële en andere steun verleend aan de extremistische Islamistische groepen in Syrië waar ISIS uit is voortgekomen. ISIS keert zich nu echter tegen deze zelfde landen en begint ook voor hen een potentieel gevaar te worden.

Kortom, de landen in de regio buiten Syrië en Irak zijn vooralsnog niet bereid de nodige grondtroepen te leveren, mede gezien de mogelijke repercussies voor die landen zelf. Hun deelname aan alleen de luchtaanvallen tegen ISIS kan echter net zo goed gevaarlijke gevolgen hebben. Wie de hond slaat moet er immers mee rekening houden ook zelf te worden gebeten. En dat geldt ook voor Nederland.

Er zijn dus wel diverse landen die willen bijdragen in de strijd tegen ISIS, maar niet met een dusdanige omvang dat ISIS daardoor kan worden verslagen.

Wat zijn de alternatieven?

Eén van de theoretische opties is alsnog een **Westerse militaire interventie** op grote schaal met grondtroepen, maar het is duidelijk dat hiervoor onvoldoende politiek draagvlak bestaat, net als dat de afgelopen jaren zo is geweest.

Een andere optie is militaire samenwerking en politieke coördinatie met het regime van al-Asad.

De kansen op het verslaan van ISIS lijken me groter wanneer het Westen wel met al-Asad zou samenwerken dan wanneer zo'n samenwerking blijvend zou worden afgewezen. Het Westen heeft de weg naar samenwerking of dialoog met Damascus echter al jaren geleden afgesloten, waardoor de heropening ervan voor Westerse politici een

uiterst moeilijk te nemen stap zou zijn. Zo'n stap is inderdaad controversieel, maar realistische alternatieven voor het heropenen van de contacten met Damascus zie ik niet.

Nu geef ik onmiddellijk toe dat het woord "realistisch" een relatief begrip is, maar laten degenen die iedere samenwerking met al-Asad - om geheel begrijpelijke redenen overigens - verwerpen, met realistische alternatieven komen waarmee ISIS dan wèl kan worden verslagen, eventueel gecombineerd met het ten val brengen van al-Asad zelf. Maar dan natuurlijk wel alternatieve scenario's met de nodige garanties voor een betere toekomst voor Syrië i.p.v. een uitzichtsloze voortzetting van de huidige oorlog.

Mocht het uiteindelijk toch de richting uitgaan van samenwerking met het Syrische regime, dan zal al-Asad natuurlijk trachten te bewerkstelligen dat dit op zijn voorwaarden gebeurt, met de gedachte dat het Westen hem nu uiteindelijk toch nodig heeft in de strijd tegen extremistische organisaties, waaronder ISIS. Al-Asad zal willen betogen dat hij vanaf het begin gelijk heeft gehad met zijn stelling dat het ging om een strijd tegen terrorisme in zijn land, een strijd die ook in het belang was en is van het Westen. Maar een samenwerking die gebaseerd is op een dergelijk uitgangspunt moet worden verworpen, omdat het uiterst repressieve beleid van al-Asad nu juist een van de belangrijkste veroorzakers is geweest voor het huidige terrorisme, inclusief dat van ISIS.

Een uitsluitend militaire oplossing voor de problemen in Syrië en Irak is er niet. Daarom moet met hernieuwde energie worden gezocht naar een politieke oplossing, waarbij zowel het Syrische regime als ook de gematigdere oppositie, en eventueel ook de wat radicalere oppositie moet worden betrokken. ISIS zal verder militair moeten worden bestreden, waarbij men niet de illusie moet hebben dat het militair uitschakelen van deze beweging in Irak en Syrië betekent dat ISIS niet in een of andere vorm zal blijven voortbestaan in de vorm van een terroristisch netwerk met een duidelijke aantrekkingskracht, ook ver buiten het huidige strijdtoneel.

Westerse coordinatie met al-Asad in de strijd tegen ISIS mag er niet toe leiden dat hij daardoor in de gelegenheid wordt gesteld de gematigdere oppositie alsnog in de pan te hakken, want dat zal hij zeker willen proberen. Afgaande op de ervaringen met het Westerse beleid van de afgelopen jaren van steeds "*te weinig te laat*" moet niet worden uitgesloten dat het Westen een algehele overwinning van al-Asad uiteindelijk toch zal gedogen, ook al heeft het Westen steeds de goede

intentie gehad om juist op te komen voor de gematigdere oppositie, ook in het belang van de toekomst van Syrië op langere termijn. Het zijn echter niet zozeer de goede bedoelingen die de doorslag geven maar wel het uiteindelijke resultaat.

In de discussies over samenwerking met het Syrische regime is duidelijk sprake van twee kampen, die een felle polemiek voeren over de voordelen daarvan en de ernstige bezwaren daartegen. Tegenstanders betogen dat militaire samenwerking of coördinatie met het al-Asad-regime bij het bestrijden van extremisme, waaronder ISIS, in feite een grove veronachtzaming zou inhouden van het respecteren van de mensenrechten, temeer omdat zo'n samenwerking een verbond zou inhouden met een van de grootste schenders van de mensenrechten.¹ Maar een duidelijk "realistisch" alternatief wordt door deze critici niet verstrekt, althans ik heb het nog niet gezien, behalve dan het bepleiten van een combinatie van Westerse militaire interventie met politieke druk, maar zo'n militaire interventie is onder de huidige politieke omstandigheden niet haalbaar.

In het andere kamp van deze polemiek wordt bijvoorbeeld betoogd dat we nu geen tijd hebben voor "*ideologisch purisme*". Samenwerking met al-Asad zou de enige reële optie zijn om van ISIS af te komen. En in dit verband zou dan liefst ook nog met Iran moeten worden samengewerkt.²

Maar als we er van uit gaan dat iedere samenwerking met al-Asad uit den boze is, zijn we dan in staat om ISIS terug te dringen en te verslaan, zonder een groot aantal grondtroepen? Ik denk van niet, zeker niet binnen afzienbare termijn, evenmin als de andere extremistische Islamistische organisaties zomaar zullen verdwijnen. Als ISIS en de andere extremistische organisaties in de strijd in Syrië en Irak winnen dan krijgen we daar een extremistische intolerante Islamistische dictatuur waarmee de bevolkingen in beide landen en het Westen allerminst zijn gediend.

En stel dat het Vrije Syrische Leger voldoende macht zou krijgen om het al-Asad-regime ten val te brengen - hetgeen puur theoretisch is want hun macht is al sterk afgenomen - kunnen we er dan op vertrouwen dat er in Syrië een einde komt aan de oorlog en dat er een gematigd democratisch systeem komt in Damascus? Het zou natuurlijk prachtig zijn, maar ik geloof er niet in. Zelfs de civiele oppositie in het buitenland is na bijna vier jaar nog steeds versplinterd en niet eensgezind, laat staan verenigd; en er is sprake van meer dan 1000 afzonderlijke milities in Syrië. Het is natuurlijk prachtig om idealen te hebben en die ook te verkondigen, maar zolang ze niet kunnen worden gecombineerd met de

harde realiteit in de praktijk, leiden ze misschien eerder tot nog veel meer doden dan nu al het geval is.

In ieder geval dienen de communicatiekanalen met het Syrische regime te worden heropend. Want alleen door te communiceren met de voornaamste partijen kun je een conflict helpen oplossen. Het uitsluiten van deze partijen werkt niet. En dat is ook een van de essentiële fouten geweest die het Westen eerder in Syrië heeft gemaakt. Ook het Syrische regime is immers nodig voor het kunnen bereiken van een politieke oplossing.

Het Syrische regime zal er - net als de andere strijdende partijen - vooralsnog van willen blijven uitgaan dat het uiteindelijk toch een alomvattende militaire overwinning kan behalen op het gehele Syrische grondgebied. De strijdende partijen zullen voorlopig dan ook blijven weigeren om substantiële onderhandelingen te voeren. Al-Asad zal het Westen in dit verband willen chanteren in de veronderstelling dat hij onmisbaar blijft bij het bestrijden van ISIS.

Om de voornaamste partijen desondanks aan de onderhandelingstafel te krijgen zal het Westen *op doortastende wijze moeten zoeken naar de tussenkomst van alle partijen die "by proxy" betrokken zijn bij de oorlog in Syrië*, waaronder Rusland, Iran, Saudi-Arabië en andere landen die een duidelijke invloed kunnen hebben op de strijdende Syrische partijen. Deze landen hebben immers net zoals de Westerse landen een duidelijk belang bij het beëindigen van het conflict; een conflict dat mede door hun eigen bemoeienissen zo uit de hand is gelopen.

Maar het gaat natuurlijk in de allereerste plaats om de Syriërs en Syrië zelf. De Syriërs moeten zelf een hoofdrol spelen bij het bereiken van een oplossing. Gecoördineerde ondersteuning van buitenaf is daarbij essentieel.

¹ Bente Scheller, *The Limitation of the Conflict in Syria*, Keynote speech by at the Heinrich Böll Stiftung Syria conference, Berlin, 5 November 2014.

² Thomas Otlowski, "Für ideologischen Purismus haben wir keine Zeit", *Internationale Politik und Gesellschaft*, 17 November 2014.